

6. Det åndelige

6. Det åndelige	1
6.1 Hvor står vi i dag?	2
6.2 De ældste tanker.....	5
6.3 Renaissance og oplysning til ca 1800.....	7
6.4 Hvad siger religionerne i dag?.....	10
6.5 Videnskabelige meninger frem til ca 1970.....	13
6.6 Videnskabelige nedslag fra ca 1970 til i dag	17
6.7 Sjælekvaler	24
6.8 Den frie vilje.....	25
6.9 Moralen – hvorfra kommer den?.....	28

Hvad læser vi her:

*At det åndelige – **vores bevidsthed** – er en af de helt store åbne gåder. Trods endeløse tanker og diskussioner herom, råder der stadigvæk total uenighed mellem religion og videnskab, og stor uenighed mellem forskellige grene af begge. Og – lidet trøstende - vil vi måske aldrig kunne forklare eller forstå det.*

På grund af den uafklarede situation så er mængden af teorier kolossal; Wikipedia skriver, at der knytter sig 40 betydninger bare til begrebet (ordet) ”consciousness”. Og dertil opdeles teorierne i adskillige ”skuffer”, som går på kryds og tværs af hinanden.

Skelnen mellem ”mind and matter” er nok den største dualisme i filosofien, og af samme grund giver gennemgang af teorierne herom betydelig øvelse i filosofiske begreber (som selvfølgelig alle er medtaget i Appendiks A).

Vigtige kilder til det historiske materiale herunder er Wikipedia.org og Stanford Encyclopedia of Philosophy.

Kristeligt Dagblad skriver under titlen DAGEN, 11. juli 2023:

For et kvart århundrede siden indgik en filosof og en neuropsykolog et væddemål om, hvorvidt videnskaben ville kunne forklare bevidsthed. Idéen om, at det kan lade sig gøre, tabte eftertrykkeligt

For et par uger siden blev et 25 år gammelt væddemål mellem en neuropsykolog og en filosof endelig afgjort.

I et forelæsningslokale på New York Universitet trådte de to mænd op. Christof Koch, neuropsykologen, var klædt i sort, mens filosofen David Chalmers havde en skjorte i rød og guld på – og det var måske ikke helt upassende, eftersom David Chalmers var vinderen af væddemålet.

I slutningen af 1990'erne indgik de et væddemål: Ville videnskaben inden for 25 år være i stand til at forklare bevidsthed? Hvordan hjernen danner komplekse følelser som kærlighed, nostalgi og spænding? Ja, sagde neuropsykologen. Det var filosofen ikke overbevist om.

Han fik ret. Dengang mente filosof David Chalmers, at man måtte betragte virkeligheden som et system af abstrakte informationer, som blev opfattet af andre end mennesker. Selv en termostat, som kun har ganske lidt information om virkeligheden, men dog lidt, måtte være en lille smule bevidst, mente han.

“Det giver lige så meget mening, som at Helligånden skulle være ansvarlig for menneskelig bevidsthed,” mente neuropsykologen.

Men han måtte æde sine ord. Selvom bevidsthed har været genstand for omfattende studier, er vi ikke tættere på bred enighed om, hvordan den fungerer nu, end vi var for 25 år siden.

De fornyede væddemålet og ses i 2073 😊

Når man betænker, hvor meget vi i øvrigt har afdækket af vores virkelighed inden for bare de sidste årtier, eller sig 100 år, så er det bemærkelsesværdigt, at bevidsthedens ”gåde” er lige så stor i dag som for 2500 år siden. Der findes et utal af teorier – mængden af litteratur er overvældende – men ingen, som kan samle noget, der ligner et flertal. Hvordan opstår subjektive følelser?

6.1 Hvor står vi i dag?

Helt generelt, så ser religionerne bevidstheden som hjemmehørende i en *sjæl*. Den er der så forskellige meninger om: Hvor den kommer fra, hvor fri den er, hvordan den påvirker mennesket, hvor længe den lever. Den knytter os naturligvis til en gud.

Modsvarende er videnskaben i dag klar på, at bevidstheden er intimt knyttet til menneskets fysiske hjerne. Den har man målt og undersøgt i store detaljer gennem mange år, MEN det forklarer ikke, hvorledes den *subjektive følelse* af ”jeg” opstår. Der findes derfor et stort antal ”ismer” om det sidste, rækkende fra simpel fysik til – ja – næsten en sjæl. Dertil et antal tænkere, som mener at problemet slet ikke eksisterer (et pseudo problem), samt nogle, som mener, at det er uløseligt for Homo Sapiens.

Lars: Som rettroende, dvs Baptist, er sagen krystalklar: Mennesket består af en fysisk krop og en åndelig sjæl, som ikke kan adskilles. Altså ikke noget reinkarnations hokuspokus. Din sjæl er den tænkende del af dig, som styrer kroppen, inklusive hjernen. Det er den, som kommunikerer med Gud.

Når du dør, så dør din sjæl med dig. Men begge vækkes af søvnen, når Jesus kommer tilbage og skaber Gudsriget med tilhørende Dommedag.

Jørgen: Jeg er fysikalist og materialist, så jeg ser bevidstheden som en emergent egenskab ved den komplekse hjerne. Uden den findes den ikke. Dog anerkender jeg lidt mere: Der ligger fysik af en art i bevidstheden – eller rettere hjernen - som vi ikke har styr på endnu. En førende skikkelse, David Chalmers (1996), kalder sig selv for dualist ”af en slags”: Vi skal tilføje en ny egenskab til vores verdensbillede. Roger Penrose (1994) tror på kvantemekanik, som en faktor, men er ikke krystalklar på, hvordan det hænger sammen. Det hører sammen med hans mening, at kvantemekanikken ikke er fuldstændig (han ser den som inkonsistent).

Så jeg erkender selvfølgelig, at vi ikke har et fuldstændigt svar i dag, og jeg må tilføje en usikkerhed på, om vi nogensinde kommer til at kunne forklare (forstå) den subjektive oplevelse, fordi vi har begrænsninger i vores kognitive evner. Men jeg tror ikke desto mindre på fysikalisme/materialisme som forklaring: En immateriel sjæl er helt umulig at forstå.

Et udvalg af de mange forskellige meninger og ismer hører vi mere om nedenfor.

Hvornår kom bevidstheden?

Lars: Den kom selvfølgelig med Adam og Eva. Hvad ellers?

Jørgen: Hvad med den talende slange? Den var da ret snedig og før Eva?

Nå, at den kom med Homo Sapiens er ikke videnskabens mening. Men hvor langt skal vi så tilbage?

Selv meget primitive dyr, inklusive encellede, er ”*sansende*”, dvs de kan føle diverse påvirkninger udefra (og indefra) og kan reagere på dem. De er dog næppe, hvad vi vil kalde ”*bevidste*” om deres reaktion. De overvejer den ikke.

Bevidstheden er et skridt opad i kompleksitet og kræver tilsyneladende et komplekst nervesystem i tilgift til forskellige sanseorganer. Bevidstheden indebærer et lag af selvklaroverhed (ord fra Lene Andersen (1991), aka self-awareness på engelsk), evne til at reflektere over oplevelser/hændelser og evne til komplekse tankeprocesser. Det *sansende* væsen kan føle smerte og måske reagere, det *bevidste* væsen kan analysere årsagen og reagere mest hensigtsmæssigt. Det forstår. Det kan lære af en hændelse og huske. Ingen tvivl om, at bevidsthed er af største betydning for en arts overlevelsessevne (dens ”fitness”).

Hvis vi siger, at et komplekst nervesystem er en forudsætning, så peger evolutionsbiologer på den såkaldte Kambriske Eksplosion for ca 550 millioner år siden, som et seneste tidspunkt for udvikling af bevidsthed ihvertfald i en enklere form. Hjernens størrelse spiller en rolle, og de var små dengang. Nogle tror på, at det kan være sket endnu tidligere. For info, Lars, så er Homo Sapiens – Adam og Eva – ca 200.000 år gamle.

Hvad bringer den os

Fordelene for det, vi kalder en arts ”fitness”, er klare nok:

- Forbedret beslutningstagen – bevidste organismer kan evaluere flere muligheder i en given situation og vælge den bedste
- Social samvirkning – bevidsthed muliggør socialt samspil, samarbejde og udveksling af viden
- Problemløsning og indlæring – det bevidste væsen lærer fra erfaring og kan forbedre overlevelsesstrategier
- Undvigelse fra skader – evnen til at føle smerte og erkende dens baggrund hjælper den bevidste til at undgå trusler

Medens nogle hævder, at bevidsthed er en overflødig opfindelse set fra naturens side – alt kunne fungere uden – så siger evolutionsteorien dog, at hvis den opstår, og giver øget fitness til en art, så sejrer den art i kampen for overlevelse.

Men samtidig som bevidstheden giver Homo Sapiens store fordele, er den langt fra nærværende hele tiden. Vi lever i stor udstrækning stadigvæk som ”*sansende*” væsener.

Der er udført utallige forsøg (se fx Nørretranders, 1991), som viser, at vi – kroppen – træffer beslutninger og agerer uden bevidsthed.

Et simpelt eksempel er din hånd på en varm kogeplade. Den er flyttet af dine nerver + muskler flere sekunder inden, DU er opmærksom på problemet. Når du alligevel bliver opmærksomgjort på problemet og føler, at DU træffer en beslutning, så er det for at hjælpe dig med at undgå et lignende problem i fremtiden.

Andre rene forsøg, som gælder ”tryk på en knap, når du vil”, viser at din hjerne har besluttet sig for knappen flere sekunder inden, du mener, du har. ”Løft en hånd” – det samme.

Som klaverspiller ved jeg, at hvis man spiller en hurtig ting som fx en klaverkoncert af Prokofiev (det er så ikke mig), så er man aldeles ikke bevidst om den næste finger. Det klarer ”rygmarven” (som ikke er rygmarven men lagrede data i hjernen).

Så langt de fleste beslutninger tages uden bevidsthed. Bevidstheden kan håndtere ca 10 bits i sekundet, medens din krop modtager ca 1 mio bits på den samme tid gennem dine sansorganer (øjne, ører, mængder af følesanser, lugt, osv) (Nørretranders, 1991). Bevidstheden kobles først ind, når den giver en fordel.

En oplagt fordel har ligget i koordination af jagt på store dyr. Og meget interessant ser vi de samme talenter hos mange rovdyr i dag: Løver, hyæner, spækhuggere, delfiner oma koordinerer deres angreb. Det kræver bevidsthed på et niveau. Fugleflokke følger andre rovdyr i forventning om bytte. De ser ikke byttet direkte, men ved, at rovdyrenes jagt vil give muligheder.

Bevidstheden bruges også til at skaffe belønning til hjernen! Vi kan ikke få nok af belønningsstofferne; endorfiner, opioider, mfl. Forelskelse er den sikre vej, men vejen til den kan kræve planer og action! Og en simpel ting som en ferie, kan også udtænkes ud fra ønsket om belønning. Jeg ved, at jeg bliver glad i solen (eller det modsatte) og vælger min destination derefter. En bestemt gave eller handling vil gøre min ægtefælle glad, med efterfølgende udsigt til belønning. Osv.

Lars: Jeg sidder målløs tilbage. Bevidstheden har ét formål: Kontakt med Gud! Alt det andet sørger han jo for!

6.2 De ældste tanker

Hvordan bevidstheden og tankerne om den vågnede i de tidligste mennesker, kan vi givetvis ikke vide noget om. Alle overgange indenfor evolutionen er langsomme. Men på et tidspunkt er tanken om, at bevidstheden – ånden – levede efter den fysiske

død, opstået. Det ser vi tydeligt fra begravelsestraditioner: Selvom den fysiske krop tydeligvis var død, så forsynede man gravene med ting, som kunne være "nyttige" for den afdøde på den anden side af det fysiske liv.

Ægypterne i særdeleshed gjorde noget ud af deres døde. Balsamering og rige gaver. Og de ustyrlige grave til faraoerne – solens børn – pyramiderne. Titusinder af menneskers arbejde.

De tidligste græske filosoffer introducerede mere strukturerede teorier om bevidsthed. Vi møder her fra starten, hvad vi i dag kalder **panpsychism**: Det synspunkt, at bevidsthed i en eller anden form, er en fundamental og allestedsværende del af verden. Panpsychism har fulgt bevidsthedsfilosofien i alle tider, nogle gange mere end andre. I dag, i det 21. årh, er den tilbage i højsædet (selvfølgelig påhæftet et antal variantnavne).

Thales (c. 624-545 BCE), den første græske filosof, hævdede en teori om, at "alt er fuld af ånder/guder". Det gjorde han på baggrund af, at magneter og rav kunne bevæge sig uden ydre kraftpåvirkning, og derfor – i hans optik – havde bevidsthed. Andre tidlige filosoffer, som havde meninger i retning af panpsychism, inkluderer **Anaxagores** (c. 500-c.428 BCE) og **Demokrit** (c. 460-c.370), som vi kender fra hans teori om atomer. Demokrit var samtidig en forløber for materialismen – alt er atomer og tomt rum.

Platon (427-347 BCE) mente, at sjælen, som de troede på, var udødelig og adskilt fra kroppen, eksisterende i sfæren af perfekte former. I værket "Phaedrus og Timaeus" argumenterer han for en "verdens sjæl", kaldet "*anima mundi*": "*Verden er i sandhed et levende væsen med sjæl og intelligens, som i sig indeholder alle andre levende væsener, alle relateret til hinanden*".

Aristoteles (384-322 BCE) derimod mente, at bevidstheden var knyttet til en sjæl, som IKKE var isoleret fra kroppen. Hans værk "*De anima*" skrev om opfattelser, tanker og bevidsthedens natur. Han tildelte også dyr og planter en sjæl, omend kun mennesket har evnen til at tænke logisk.

Kristendommens tidligste store bidrag kom fra apologeten **Augustin** (354-430 CE), som slog bro mellem græsk og kristen tanke. Han mente, at sjælen var fra Gud og bevis på ham. Kommunikation med Gud gik gennem sjælen.

I middelalderen (ja, tiden går) var **Thomas Aquinas** (1225-1274) en central figur, som byggede videre på Aristoteles ideer. Som andre, mente han at sjælen var et spirituelt fænomen og ikke biologisk. Han tilskrev alle organismer en sjæl, men mente, at kun menneskets sjæl var udødelig.

6.3 Renaissance og oplysning til ca 1800

Renaissancen genopfandt Platon og hans *anima mondo*.

Patrizi (1529-97)) introducerede udtrykket **panpsychism**, som vi allerede har brugt ovenfor, i psykologiens ordforråd. **Giordano Bruno** (1548-1600) sagde ”*der er intet, som ikke indeholder en sjæl*”.

Descartes' dualisme

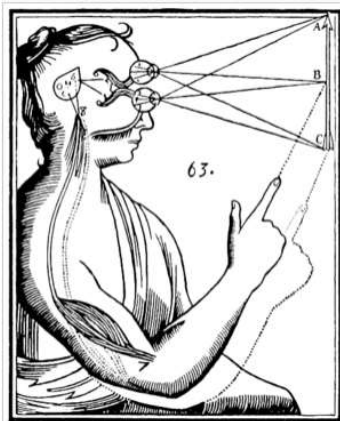
En nøgleperson i oplysningstiden var franske **René Descartes** (1596-1650), som grundlagde ikke blot den analytiske geometri (enhver matematiker/fysiker kender det Cartesiske koordinatsystem), men også tilskrives æren for den moderne filosofi. Han var dybt optaget af erkendelseproblemet: Hvordan kan vi finde frem til det, som er sandt. På den tid rådførte man sig bare med Bibelen eller Aristoteles.

Hans ”*Meditationer over den første filosofi*” (2002/1641) starter helt fra bunden. Hvis jeg tvivler på alt, hvad er der så tilbage. Jo, en ting: Jeg tænker, altså er jeg til. (*Cogito, ergo sum*). (For en sikkerheds skyld beviser han dog hastigt eksistensen af Gud. Nok en sund nødvendighed på den tid).

At sjæl og legeme var to ting, var ikke nyt, men Descartes detaljerede det i en ny grad. De tilhørte hver sin sfære – substans. Kroppen var en del af den *udstrakte substans* (”*res extensa*”) medens sjælen (bevidstheden) tilhørte den *tænkende substans* (”*res cogitans*”). Den tænkende substans er summen af alt sjæleligt og alle sjæle i verden. Den udstrakte substans er summen af alt materielt. Den opdeling kalder vi i dag **Cartesisk dualisme** og **substans dualisme**.

Kommunikationen imellem dem, placerede han i en del af hjernen kaldet *koglekirtlen* (*Pineal gland* på engelsk). Hvilket naturligvis gav rig mulighed for kritik!

Descartes var rationalist, og mente at man alene ud fra tanker kunne udlede

René Descartes's illustration of dualism. Inputs are passed on by the sensory organs to the [epiphysis](#) in the brain and from there to the immaterial spirit.

alverdens sammenhænge. Det fik naturligvis empirister, som ”kræver” forsøg og observationer, til at skære ham hårdt ned. Og selveste Gottfried Leibnitz (se herunder) kritiserede ham hårdt for, at hans ideer kunne lede til ateisme! Hans maskinelle view af verden satte på en måde Gud udenfor, selvom Descartes var ivrig for at bevise Gud’s eksistens og var en absolut troende katolik.

Descartes dualisme blev langsomt men sikkert skudt ned, og i dag er der næppe mange tilhængere. Det helt store problem er naturligvis kommunikationen mellem den fysiske del og den åndelige del. Hvordan kan noget immaterielt ”skubbe” til noget materielt? Ok, der findes tænkere (fx Karl Popper: ”*The Self and Its Brain*”, 1981), som prøver at sige, at vore dages fysik er så anderledes, at skub måske ikke behøves? Og at det materielle ikke er til at stole på? Det er ikke de billardkugler, vi engang så. Atomer kan opløses, partikler forvandles, osv. Men, ok, når jeg kigger ud på skoven uden for vinduet, så er naturen ret så fysisk robust, give and take a few atoms. Hvis jeg vil bevæge noget, selv det mindste, så skal jeg ”skubbe”.

Lars: I min optik har Descartes stadigvæk ret, rationalist eller ej. Han glemte måske at tilføje, at den sjælelige side er Guds verden. Hans vej til os og vice versa.

Jørgen: Nu er det jo ikke flertallet, der har ret, når det gælder virkeligheden, men jeg må sige, at du er på en ensom post! Dualismen er død mellem *tænkere* – for længe siden. Men vi tager dine tanker lidt senere under ”Sjælekvaler”.

Substans Monisme

Som direkte kontrast til substans dualismen finder vi **substans monismen**.

Nøglepersonen her var den hollandske jøde **Baruch Spinoza** (1632–1677), som radikalt transformerede metafysikken. Hans kongstanke var, at alt, som eksisterer, er et udtryk for en enkelt substans, som er Gud eller Naturen (*Deus sive Natura*). Hans tro betegnes også som **panteisme**: Gud er I alt.

Denne substans har uendelig mange ”attributter”, men vi mennesker opfatter kun to: Tanke og fysisk form (altså de samme to som Descartes så som to substanser). Ligeledes er dyr og ting blot andre udtryk for den samme substans.

Spinoza’s substans monisme anses som en forløber for den senere **neutrale monisme**, som dukker op i 1900-tallet.

Spinoza anså den frie vilje som en illusion. Verden er helt deterministisk; alting følger med nødvendighed fra den guddommelige natur. Han brugte dog ordet frihed i

forbindelse med rationel forståelse. Man handler rationelt og ikke stokastisk. (Der står mere herom i afsnittet om "Fri vilje" nedenfor i dette kapitel.)

Han promoverede kærlighed til Gud, en rationel kærlighed for at forstå vores rolle i naturen og universet. Og vigtigt: Gud blander sig ikke i vores liv.

Spinoza blev på grund af sine kætteri udstødt af den jødiske menighed i Amsterdam og voldsomt hånet. Derfor udgav han kun få skrifter i sin levetid; de blev udgivet senere af hans venner. Men få har haft større betydning for metafysikken i oplysningstiden. Og hans indflydelse strækker sig til i dag, fx inden for etikken grundet hans opfattelse af vores rationelle opførelse. Den sekulære humanisme kan føres tilbage til Spinoza. Se mere om Spinoza i afsnittet om "Moral".

Gottfried Leibnitz (1646-1716), den tyske filosof, matematiker, mm, (af nogle kaldt "det sidste universelle geni") var en anden vigtig benægter af Descartes' dualisme. Han udgav i 1714 et lille skrift (90 paragrafer) "*Monadology*", hvor han udfolder en virkelighed sammensat af simple, immaterielle enheder, kaldet **monader**. (Et ord brugt allerede af "de gamle grækere" om det absolutte).

Monader er simple, udelbare, immaterielle "metafysiske kraftpunkter". De har ingen dele, ingen form, ingen udstrækning. De er unike og opfatter hele universet fra deres eget perspektiv. De er individuelt styret af en universel harmoni, som er orkestreret af Gud. (Leibnitz var sikker på Gud's eksistens, hvilket han beviste logisk).

Ikke alle monader er bevidste, som vi er. Leibnitz forestillede sig et hieraki af monader:

1. Simple monader med de simpleste evner – som sten
2. Sjæle-monader med mere bevidsthed og hukommelse – som dyr
3. Rationelle monader med selvbevidsthed og fornuft – som mennesker
4. Den supreme monade = Gud, som opfatter alt med perfekt klarhed

Vi hører ikke meget om monader i senere teorier, men de har sat sine spor.

Vi hører derimod mere om alternative monismer lidt senere.

Materialism

En anden monisme er **materialisme**, som kun anerkender den fysiske verden, altså materien. Den var igen en opponent til Descartes' dualisme.

Wikipedia.org oplister en snes af europæiske materialister fra tiden 1600-1800, hvor de mere kendte er de engelske: [Francis Bacon](#) (1561–1626), [Thomas Hobbes](#) (1588–1679), og [John Locke](#) (1632–1704). Den skotske filosof [David Hume](#) (1711–1776) blev en af de vigtigste materialist filosoffer i det 18. århundrede.

George Berkeley's idealisme

George Berkeley <udtales Bark-lee> (1685-1753), var en engelsk-irsk filosof og præst (biskop), som anses som grundlægger af **immaterialismen**: Det modsatte af **materialismen**. Han var en ledende figur inden for **empirismen** (som mener, at sand viden kun kommer fra oplevelser via vores sanser) og var en af de mest citerede filosoffer i det 18 århundrede. Han havde afgørende indflydelse på tænkere som Immanuel Kant og David Hume. Som en sidebemærkning fandt hans ideer vid interesse i USA i det 19. århundrede, hvilket gav ophav til navnet California University, Berkeley (mfl lokationer).

Hans endelige filosofi kaldes i dag **subjective idealism**, og også en **ideal monism** (kært barn ...) som hævder, at kun "mind" og mentale objekter eksisterer. Altså, at materielle ting ikke eksisterer uden for bevidstheden. (På dansk kan vi misforstå ordet *ideal*, som noget "godt". Men betydningen er altså noget, der kun eksisterer i en bevidsthed.)

6.4 Hvad siger religionerne i dag?

Givetvis er en separat "sjæl" stadigvæk en central del af enhver religion. Men hvordan ser de så på det?

Der er som tidligere nævnt tusinder af religioner og mange gange tusinde sekter, hvilket gør det svært at svare entydigt. Den store mangfoldighed gør sig også gældende i de svar, man kan finde på internettet. Så jeg har ladet min ven CoPilot gøre en stor del af sorteringsarbejdet (og er nok glad for, at jeg ikke skal vælge religion/sekt!).

Jødedom

Jødedommen lærer, at Gud interagerer gennem pagter, love og moralsk vejledning. I GT er han i høj grad tilstede og styrer krige, katastrofer, mindre skæbner. Man fremhæver "den frie vilje". Mennesket kan vælge Gud til eller fra.

Så Gud er tilstede. De Ti Bud (fra GT) siger fx, at man ikke må arbejde på hviledagen, hvilket rettroende Jøder tager særdeles seriøst. Det er således forbudt

at betale for parkering på hviledagen, at tænde lys ved at trykke på en knap, mmm. Man må heller ikke slå ihjel, men det fortolkes som "du må ikke dræbe din egen klan". Gud var flink til at dræbe dem, som var i vejen for hans udvalgte folks overtagelse af "Det forjættede land".

Mennesket har en sjæl, som kommer fra Gud. Han puster livsånd ind i Adam. Det er via den, man kommunikerer med Gud, men han styrer ikke. Hvad der sker med sjælen, når man dør, er der forskellige meninger om. I Ecclesiastes 12:7 står berømt "*støvet returnerer til jorden, hvor det kom fra, medens ånden går til Gud, som gav den*". Det tyder jo på en evig sjæl.

I Daniel 12:2 introduceres opstandelse fra døden: "*Mange af dem, der sover i jorden, skal vågne, nogle til evigt liv, andre til forhånelse, til evig afsky.*" Forventes at ske, når Messias kommer. Men han er så ikke kommet endnu (som jøderne ser det).

Kristendom

Der findes et utal af kristne trosretninger (Wikipedia siger ca 40.000). Og de har mange forskellige meninger om "sjælen". Dog, med reference til GT's skabelseshistorie, kommer den fra Gud, og den er tydeligvis en anden substans end legemet.

Katolikkerne tror på en umiddelbar dom efter døden, hvor sjælen går til enten Himmelen, Helvede eller Skærsilden. Skærsilden er et temporært sted, hvor sjælen lutres til rejsen til Himmelen.

Ortodokse (Østkirken) tror også på umiddelbar dom, men regner med en venteperiode før den endelige opstandelse. Visse retninger mener, at bøn for de døde kan hjælpe på deres vej til frelse hos Gud.

Protestantiske trosretninger tror (de fleste), som katolikker, på en umiddelbar transition til Himmel eller Helvede. Visse grupper, som Baptister og Evangelicals mener, at "frelse" beror på tro på Jesus alene.

Lars: Jeg er ikke enig her. Vi skal vente i graven på Jesu snarlige genkomst. Sjælen bliver hos mig.

Jørgen: Jeg synes også, at Johannes Åbenbaring peger på, at vi venter i vore grave (som vi dog sjældent har i dag).

Syvende-dags adventister og Jehovas Vidner (som vist ikke er ægte kristne?) tror på, at sjælen sover indtil den endelige dommedag. Ganske som Lars hævder.

Universalister tror på, at alle sjæle genforenes med Gud, altså alles "frelse".

Jørgen: Her findes jo et godt valg for en ateist? Lars Sandbeck er en varm fortæller, men møder stærk kritik fra sine teologiske kolleger! Så megen, at de udgiver bøger med modild!

Islam

I Islam menes Gud (*Allah*) at være aktivt involveret i menneskers liv. Han kommunikerer via profeter, Koranen og direkte indvirkning (inspiration) på den enkelte. Så her er hjernen/sjælen et direkte kommandocenter for Gud.

Skæbne (*Qadar*) er et nøglebegreb. Omend mennesker tildeles fri vilje, så har Gud stor indflydelse på deres skæbne. Visse ting fastlægges i stort allerede inden fødslen: Livslængden, succesen i livet eller det modsatte (*Rizq*), (måske) din ægtefælle. Men teologerne lægger vægt på det personlige ansvar: Allah kender (naturligvis) dine valg, men du træffer dem selv, og står til ansvar.

Der er dog lagt op til, at gode gerninger, rigeligt med bønner, mm, kan formildne Allah i hans trufne beslutninger. Så man skal ikke overlade sit liv passivt til skæbnen.

Islam har en (detaljeret) dommedag ganske som Kristendommen, hvor alle, som har levet, vil genopstå og blive dømt efter deres gerninger. Dvs, sjælene lever evigt derefter i enten Paradis eller Helvede.

Hinduisme

Hinduisme (ca 1 mia tilhængere) har blandede meninger om interaktion fra guder. Man fokuserer mere på *karma*, dvs din opsparede goodwill, som styrende for din skæbne.

Hinduisme er stadigvæk en religion med mange guder, som har interesser i forskellige sfærer, ala de græske og romerske. Så visse retninger fokuserer på personlige guder, som Vishnu og Shiva, som blander sig i menneskers liv gennem hjælp og vejledning. Og de kommunikerer selvfølgelig gennem sjælen.

Reinkarnation er nøgleordet i Hinduism: Efter døden genfødes sjælen, som helt tydeligt er separat fra legemet, baseret på din karma.

Det ultimative mål er *moksha*, frigørelsen fra cyklussen af genfødsler, og hvor sjælen så sammensmelter med Brahman, den universelle virkelighed.

Afhængig af karma, kan sjælen genfødes i forskellige former, som inkluderer mennesker, dyr, men også guddommelige væsener! (Hvordan man opsparer karma i en skikkelse af dengue-myg, har jeg ikke svar på).

Buddhisme

Buddhisme lærer også om *reinkarnation*, men til forskel fra Hinduism, så taler man ikke om en evig sjæl. I stedet fortsætter bevidstheden i en ny form igen baseret på karma.

Det ultimative mål er nirvana, ophør af lidelser og frigørelse fra den evige cyklus af genfødsler i en af seks verdener (*samsara*).

Buddhisme er i dag, efter mange års udvikling, en ganske kompliceret ”religion”, som findes i mange afskygninger med gudeverdener og halvguder.

6.5 Videnskabelige meninger frem til ca 1970

Medens religionerne står, hvor de startede, og diskuterer om sjælen er evig eller ej, om den er adskilt fra legemet og ”rejsende”, så har videnskaben udviklet sig meget væk derfra. Langt de fleste forventer, at løsningen på bevidsthedens gåde skal findes i den fysiske hjerne. Med mere og mere avancerede instrumenter søger neuroscientister og kognitionsforskere efter sammenhæng mellem hjernens aktiviteter og tankevirksomhed. Men selvom vi er blevet meget klogere på de felter, så flygter svaret på spørgsmålet: hvad får nerveaktiviteter til at forårsage en *bevidst* oplevelse?

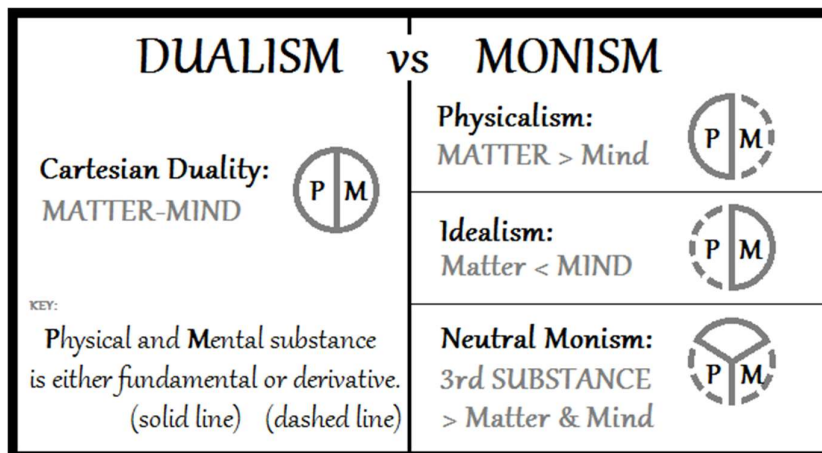
Går vi til det 19. årh så er panpsycism inde i varmen igen: Alt i naturen har en grad af bevidsthed eller sjæl. Så der er mere end bare fysik, men hvad? Vi skal betænke, at man ikke vidste mange detaljer om fysikken den gang. Atomteorier var kun teorier. Så panpsycismen gav stadigvæk ingen egentlige svar på, hvorledes bevidsthed opstår, men den nærrede tanken om, at mennesket ikke er det suveræne væsen, som Bibelen beskriver.

Neutral Monism

Med det 20. årh sker der store fremskridt. Både inden for metafysikken, men i høj grad også inden for fysikken (jvf revolutionerne beskrevet i Kapitel 4). Dertil kommer faktiske målinger af hjernens aktiviteter. Men – you guessed it – vi er ikke kommet til nogen løsning endnu.

Det første tilskud til metafysikken var **neutral monisme**. Jeg har allerede nævnt, at Spinoza var på den linje, såvel som David Hume, men rendyrkede filosoffer har kritik af den stance. De ser hellere trioen af Ernst Mach (1838-1916), William James (1842-1910), og Bertrand Russell (1872-1970), som fædre.

Neutral monisme bliver det tredje ben i monismen, som figuren viser

Billede fra Wikipedia.org opslag "Monism". Tilhører public domain.

Der er skrevet tykke bøger om denne "isme", (se fx Stanford Encyclopedia of Philosophy) med mange varianter. Den mest robuste kaldes **Russell Monism** (som dog har sine egne mængder af varianter).

I sin bog "*The Analysis of Matter*" fra 1927 foreslår Russell en ny tilgang til mind-matter problemet: Såvel mind som matter består af "neutralt" stof, som er hverken det ene eller det andet af de to. Som han noterede: Vor tids fysik beskriver struktur og dynamik – hvordan ting opfører sig og relaterer til hinanden, men vi ser ikke på tingenes iboende natur ("intrinsic nature"). Vi kan sige, at en elektron vejer så meget og påvirkes af elektrisk kraft på den og den måde, men hvad er den egentlig for noget?

På Russell's tid var atomer og deres bestanddele kendt fysik (dog ikke Standardmodellen). Så hans teori gik kontant på elementarpartiklerne: De har iboende egenskaber, som måske er bevidsthed. Dermed er særligt hans monisme eksponeret for, hvad som kaldes "**the combination problem**": Hvordan kombineres elementarpartiklernes bevidsthed sig til MIN bevidsthed? Kan de bare adderes? Og hvor stopper det så?

Russelian monism tiltrækker sig opmærksomhed også i 2020, så vi kommer tilbage.

1925 – Physicalism

Kvantemekanikkens fremmarch i starten af den 20. årh genskabte en interesse i materialismen, som nu fik navnet **Fysikalism**.

Fysikalismen omfatter mere end den gamle materialime: Ikke bare stof ("matter"), men også energi, kræfter, fysiske love, space-time, information. Dog alltsammen inden for en monistisk begrebsramme. Ikke noget sjæle-halløj, kun fysik. Så sent som 2020 har den stadigvæk mere end 50% af forskerne bag sig.

Et vigtigt begreb dukkede op ca 1925: **Emergentism**. De mentale egenskaber er emergente egenskaber ved en tilstrækkelig kompliceret fysisk maskine: Hjernen. En anden simpel bonde ("forfatteren") har klamret sig til den i mange år. Men han er nu nok ved at flytte sig imod nyere teorier fra det 21. årh.

Man havde allerede i slutningen af 18. tallet opdaget, at hjernen genererer elektriske strømme, som kan måles. Det var dog på dyr og på selve hjernen – uff. Men i 1924 foretog Hans Berger den første vellykkede registrering af elektrisk aktivitet fra den menneskelige hjerne gennem kraniet, hvor han samtidig introducerede begrebet **elektroencefalogram (EEG)** og tilmed beskrev eksistensen af forskellige typer af hjernebølger.

Betydningen heraf kan ikke overvurderes for forskningen i bevidstheden. Nu kunne man koble mentale oplevelser til elektriske hændelser i den fysiske hjerne. Bevidstheden var ikke længere bare noget hokus-pokus. Der VAR fysik bagved.

1949 - Gilbert Ryle

Mange har givet Oxford professor i Metafysisk Filosofi (oma), Gilbert Ryle (1900-1976) "æren" af et dødsstød til Descartes' substans-dualisme. Hans bog "The concept of Mind" (1949), hvor han skabte udtrykket "*ghost in the machine*" anses af mange for at være dødsstødet. Han fremhævede sådan set kun det, som Descartes selv indså, nemlig at det er håbløst at svare på, hvorledes ikke-fysik påvirker fysik. Og af samme grund beskylder Ryle Descartes for at begå en "category mistake". Hvis sjælen og kroppen er samme kategori, så er sjælen også styret af love. Hvis ikke, så kan de slet ikke kommunikere. Som en blomst og et matematisk bevis.

En lille oversigt over argumenter for og imod en immateriel sjæl:

Videnskabelige argumenter

- **Bevidsthedens afhængighed af hjernen**
Mængder af neurologiske beviser viser at alle mulige sider af bevidsthed såsom tilstedeværelse, følelser, personlighed, hukommelse er korrelerede med

neurologiske processer. Fysiske skader i specifikke dele af hjernen, kan påvirke de nævnte egenskaber. Mængder af kemikalier ændrer vores mentale tilstand: Alkohol, drugs af mange arter, anaestesi.

- **Der er ingen fysiske beviser for en immateriel sjæl**
Ingen har påvist nogen fysisk proces, som kan hente og lagre information udenfor fysiske processer
- **Modstridighed mod alle kendte fysiske love**
Energis bevarelse er en uimodsagt sag: En sjæl, som kan påvirke fysiske systemer med en kraft er umulig: Den vil skulle tilføre systemet energi fra ingenting.
- **Argument fra evolutionen**
Vi startede fra et en-cellet fysisk væsen, så en sjæl ville skulle tilføres undervejs.

Filosofiske argumenter

- **Interaction problem**
Det har været hovedargumentet hele tiden mod Descartes' dualism, hvordan en ikke-fysisk ting kan "skubbe" til en fysisk. 200 år har ikke bragt en løsning.
- **Ockham's Razor**
Princippet om at ikke tilføre unødige elementer til et problem, som kan forklares uden. Da alle funktioner tilegnet en "sjæl" kan forklares med den fysiske hjerne og dens processer, så er der ikke behov for at påstå en immateriel sjæl.
- **Problemet med individualisering**
Hvis sjæle er ikke-fysiske, så er det svært at forstå, hvad der gør én sjæl forskellig fra alle andre. De har ingen egenskaber såsom størrelse eller lokation. Er de så ikke bare een ting?
- **Mangelfuld definition**
Der mangler typisk en præcis ikke-fysisk definition, som ikke allerede er dækket af biologiske eller neurologiske funktioner.

I en moderne bog som "Information and the nature of reality" (2010) er der (bl.a.) 5 kristne tænkere, som skriver hver sit afsnit. Alle afviser "the ghost in the machine" og søger andre veje, primært panteisme, dvs tanken om, at Gud er i alt.

Jørgen: Jeg kan jo ikke lade være med et sidespring her: Når man nu afviser immateriel påvirkning af materie, bør man så ikke samtidig indse, at immaterielle Jehovas skabelse af et materielt univers er en håbløs tanke?

Lars: Mig demonstrerer det jo kun din ugudelighed, og at Ryle og alle de andre ikke forstår virkeligheden.

1950-70 Fysikalistiske ideer

At man pludselig kunne måle hjernens aktiviteter i rimelige detaljer skabte grobund for at antal nye fysikaliske teorier.

Identity Theory

Denne teori sidestiller mentale tilstande med hjernetilstande: Når man oplever eller tænker noget, så kan det observeres som elektriske bølger i hjernen. Man kunne direkte placere de mentale tilstande bestemte steder i hjernen. Når jeg føler smerte, så lyser hjerneaktiviteten op på et bestemt sted. Når jeg tænker dybt, så lyser det op et andet sted.

Behaviourism og **Functionalism** er andre nye "krumspring", som kobler hjerneaktivitet til henholdsvis opførsel og funktionelle roller. Men ingen af dem har ledt os nærmere svaret på "hvordan opstår jeg følelsen?". Elektriske signaler fra store dele af hjernen bliver til "mig", som et samlet fænomen. "Jeg" er ikke spredt ud over det hele.

6.6 Videnskabelige nedslag fra ca 1970 til i dag

I dette afsnit følger et antal højdepunkter – vigtige nedslag – i forskningen fra ca 1970 og fremad. De er opført i ca kronologisk orden.

Thomas Nagel - 1974

Hvad er det egentlig, vi taler om? Den amerikanske filosof **Thomas Nagel** (f. 1937) skrev en lille bog, som har fået stor betydning: "*What is it Like to be a Bat*" (1974) ("*Hvordan er det / opleves det, at være en flagermus*" – 2018 på dansk). Den bringer os ikke direkte til noget svar (selvom han afviser en del eksisterende teorier, herunder de tre netop nævnte fysikalismer), men vi får med denne bog en bedre forståelse af, hvad det er vi søger. Bevidsthed er ikke bare noget tåget noget. Vi tror jo gerne i dag, at dyr og måske alt muligt har en grad af bevidsthed, og den skal altså kunne defineres som Nagel foreslår. En flagermus kan umuligt føle som et menneske og vice versa. Dens oplevelsesrum må være helt særligt.

Nagel siger, at de fysiske facts om en organisme og den perceptuelle systemer er klart *objektive facts*, som kan måles og observeres i store detaljer, men selvom vi ved alt om en flagermus' sonar system, vil vi stadigvæk ikke have nogen ide om, hvordan det er, at bruge det system. Viden om en flagermus' oplevelser kan kun fanges fra et

subjektivt perspektiv. Han argumenterer ikke imod fysikalismen, men hævder blot, at vi i dag ikke forstår, hvordan den kan være sand.

Colin McGinn - 1991

Som et lille koldt styrtebad, har vi den britiske filosof **Colin McGinn** (f. 1950), med professorrater ved forskellige britiske universiteter bag sig.

Han har udgivet et antal essays, som er samlet i "The Problem of Consciousness" (1991), hvor han hævder, at vi – Homo Sapiens – ikke er kognitivt rustet til at forstå begrebet bevidsthed, inklusive – naturligvis – vores egen. Han siger ikke, at det er en yderst mystisk og principielt uforståelig ting, nærmest tvært imod, men vi er ikke rustede til at forstå den. Så lidt som en skildpadde kan forstå en kvadratrod.

Jeg må sige, at længe inde jeg læste hans essays, havde jeg de samme tanker: At vores bevidsthed skal kunne forstå sig selv virker som at løfte sig selv op i håret. Det stod endda i tidlige udgaver af kapitel I (Credo). Men efter læsningen finder jeg mig nu ikke overbevist af hans argumenter. Det er mere en "følelse", også hos ham. Man kan jo ikke bevise, at vi aldrig vil kunne forstå det. Og med tanke på den enorme mængde af kampskrifter FOR at forstå det, blegner hans argumenter. Skal vi ikke prøve at forstå det, siger de?

Der er ikke mange (nogen?), som refererer til ham og kaster håndklædet ind. Og det tror jo egentlig pokker. Så længe der findes økonomiske midler til studier af bevidstheden, ikke mindst på den filosofiske side (på den fysiske kan man altid henvise til håbet om fremtidig hjælp mod hjernesygdomme), så har jeg jo et job med håb om stjernestatus en gang i fremtiden. En Nobelpris? Men, som indledningen til dette Kapitel 6 illustrerer, kan der let gå 25 år uden, der sker en dyt...

Som eftertanke: Donald Hoffman (se længere nede) hævder, at en art (species), som skal overleve i kampen for tilværelsen, ikke skal spille kapacitet på at forstå den objektive virkelighed længere end højst behøveligt. Og hvad brug har HS for at forstå sin bevidsthed i detaljer? Ingen.

Penrose / Hameroff - 1994

Mener at bevidsthed opstår fra kvante-processer i neuronerne, specifikt i strukturer, som kaldes **microtubules** (nogle små rør i cellerne, som understøtter deres form). (Penrose 1994). Teorien er kendt som **Orchestrated Objective Reduction**. Den er ikke nem at forstå, og ej heller specielt anerkendt. Den løser ikke "The Hard Problem" (som ikke var nævnt den gang), men er et forsøg på at lokalisere en plads for kvantemekaniske processer i hjernen. Penrose hævder, at vi ikke må forstå hjernen som en algoritmisk maskine, altså en art computer, under henvisning til

Gödels matematiske ufuldstændighedssætning (!). Vi - vores hjerne – kan løse matematiske problemer, som en algoritmisk computer ikke kan. (I parentes så er Penrose's bog (1994) en svær tilgængelig sag. Han er matematiker med stort M). Men deres teori er stadigvæk en af de mest anerkendte, hvis man forestiller sig en forbindelse mellem bevidsthed og kvantemekanik.

David Chalmers - 1996

En nøglefigur inden for bevidsthedsfilosofien i dag er den australske filosof og neuroscientist, **David Chalmers** (f. 1966), som vi mødte i indledningen til dette Kapitel. Han er i dag professor i filosofi og neuro science ved New York University og har et større antal udgivelser, udmærkelser og titler i mange organisationer.

I 1994 introducerede han begrebet: "**The Hard Problem of Consciousness**", som er at forklare, hvorfor og hvordan vi (og andre organismer) har **qualia**, eller *subjektive oplevelser*.

Nøgleordet er **qualia**: MIN subjektive oplevelse af fx farven rødt. Helt i forlængelse af Thomas Nagels udsagn, at uanset hvor meget vi ved om min fysiske hjerne, kan vi ikke forklare / forstå, hvad JEG oplever, når jeg ser en elektromagnetisk stråling med en bølgelængde af ca 650 nm. Farven rødt eksisterer ikke i sin egen ret, kun i min hjerne. Hvis ikke der fandtes liv på Jorden med perception, ville rødt ikke eksistere.

Han har senere skrevet udførligt om det i sine bøger, fx det omfattende værk "The Conscious Mind" (1996), og begrebet er i dag et fokusbegreb i forskningen. Det modsatte "Easy Problem" drejer sig om at forbinde hjernefunktioner (elektriske signaler) med mentale tilstande. På det område skrider tingene fremad, men det hjælper os ikke med at forstå bevidsthedens "jeg-oplevelse".

Under påvirkning af Nagels tanker, har han længe jagtet nye ideer om, hvordan vi får det subjektive ind i modellerne. Fra at være ren fysikalist er han skiftet mere mod noget dualistisk, til overraskelse for forskningskollegerne. Det ses nærmest som at springe ud af et skab. Men han siger meget eksplicit i et interview med Robert Kuhn (serien "Closer to Truth", se link straks herunder), at "jeg søger IKKE efter en sjæl" (hans far var rystet ved den tanke), men noget andet. Egentlig er det **Russell Monismen** han returnerer til, men det frisker jo altid op i filosofiens verden med en ny betegnelse. Så han bruger begrebet "**property dualism**" (som var introduceret tidligere i 1970'erne, men uden at nogen har fået æren, og det var røget lidt ud til siden). Han siger dog også, at det måske bare er lidt terminologi, som adskiller de to modeller.

[Can Brain Alone Explain Consciousness? | Episode 1607 | Closer To Truth](#)

Property dualismen siger, at verden består af en enkelt substans, den fysiske / materielle, men den har to slags egenskaber ("properties"): fysiske egenskaber og mentale egenskaber. M.a.o der eksisterer ikke-fysiske, mentale egenskaber (som f.eks tanker, fantasi, hukommelse) i visse materielle substanser, nemlig hjerner.

Udtrykt mere kontant, så mener Chalmers, at vi skal udvide vores fysiske spektrum fra masse, rum og tid til at indeholde en yderligere egenskab: Bevidsthed.

I sin søgen efter en forklaring er Chalmers også kommet forbi kvantemekanikken. Han skriver en del i sin bog (1996) om det interessante sammenhæng mellem kvantemekanikkens behov for en "observer" og det problem, vi står med. Netop den bevidste "observer". Men, som det fremgår af indledningen til Kapitlet, så har 25 års tanker efter bogen ikke bragt et endeligt svar...

IIT-2004

Dagens darling hedder **Integrated Information Theory (IIT)**, introduceret af neuro scientist **Giulio Tononi** (f. 1960) i 2004.

Den opstiller en regulær formel for bevidstet: Bevidsthed svarer til mængden af "integreret information" i et system. Det tildeles symbolet Φ . Jo mere integreret og differentieret et system er, jo mere bevidst er det. I princip er IIT kompatibel med panpsychism og tillader selv simple systemer som en termostat at eje en lav grad af bevidsthed.

IIT kommer fra en helt anden vinkel end andre teorier, som typisk studerer hjernen og derfra drager slutninger. IIT starter fra den **fænomenologiske** side (dsv, hvad vi observerer) og slutter – på indviklet vis – til hvilken substrat / struktur, som må findes for at producere de observerede fænomener.

Fra fænomenet bevidsthed opstiller den fem *axiomer* over: Eksistens, sammensætning, information, integration, eksklusion.

Deraf udledes så fem *postulater* / krav som et fysisk system skal tilfredsstille.

Jeg kan anbefale Wikipedia.org for mange flere detaljer og tegninger, ikke mindst for at forstå axiomerne/postulaterne.

Givetvis er det særdeles svært / umuligt at beregne Φ for vores hjerner, men man har med succes testet det på mindre væsener (fluer). Det er ikke nok at have mange hjerneceller, de skal også være forbundne / aktive / integrerede på passende vis. Fx har vores lillehjerne masser af neuroner, men iht IIT er Φ NUL. Ingen bevidsthed. Og det passer jo.

IIT har fået masser af kritik – kaldt ikke-falsificerbar pseudovidenskab – men den har også mange tilhængere:

Neuro scientist, Christof Koch (kendt fra indledningen af dette kapitel) som har medvirket til udviklingen af IIT's seneste versioner, betegner IIT som den eneste lovende fundamentale teori for bevidsthed.

David Chalmers er også i den positive lejr. Han er ikke sikker på, at IIT er korrekt, men den går i den rette retning. Netop dens metode, at starte med fænomenet i stedet for at starte med fysikken, er lovende.

Wikipedia.org har selvfølgelig meget mere om såvel kritik som ros.

Hjerneforskningen - 2010

Neurovidenskaben har gjort enorme fremskridt inden for de sidste 50 år takket være fantastiske måleinstrumenter: Elektroder, som monteres uden på skallen, og PET, CRT og MR scannere som måler hjerneaktivitet uden at røre ved hjernen. Man kan direkte se, hvor de forskellige centre befinder sig. Hvor hjernen er aktiv, når du ser på varer i et supermarked, hvor den er aktiv, når du analyserer priser, og hvor der sker noget, når beslutningen om at købe træffes. Sidste skrig er aflæsning udefra af hvad, du tænker på. Man starter med at kortlægge hjerneaktiviteter, når du ser på forskellige emner, tænker på forskellige ting eller ord. Så har man styr på dig – din hjerne afslører dig. Take care! Alt sammen ren fysik.

Vi er også godt på vej, når det gælder hjernesygdomme. Når ophobning af fejlbyggede proteiner forhindrer signaler i hjernen at brede sig, mister man evnen til huske, det vi kalder Alzheimers syndrom. Det er ikke en besættelse af onde ånder, der fremkalder sindslidelser, men fysiske "fejl" i hjernen. Ingen tvivl om, at vi en dag vil forstå den fysiske baggrund for alle mulige sindslidelser og forhåbentlig finde behandlingsformer.

Man har i 2010 startet et stort projekt – **Human Connectome Project (HCP)** - med at kortlægge hele hjernen – alle 80 milliarder celler med deres trillioner af forbindelser – og skabe en computermode, som forventes at kunne svare på alle mulige spørgsmål om hjernens funktioner. Funderet af National Health Institutes (NIH). Et modigt projekt.

I dag (2025) er det en hel organisation: Connectome Connection Facility (CCF) ([Connectome - Homepage](#)), som støtter 20 forskellige projekter. Det primære formål er stadigvæk hjælp mod sygdomme i hjernen.

Næppe nogen forventer, at der skal komme et svar på ”bevidsthedens gåde” fra den forskning. Men hvem ved?

Donald Hoffman - 2018

Donald Hoffman (f.1955) er en amerikansk kognitiv psykolog, tidligere professor i cognitive sciences University of California, Irvine, som er gået helt sin egen vej vedrørende bevidstheden. Jeg har læst hans relevante artikler og værker (herunder ”The Case against Reality”, 2019), men sidder (desværre) tilbage med flere spørgsmål end svar. Alligevel stikker jeg hagen frem her og prøver at yde ham retfærdighed 😊

I vort skema tidligere er han dagens **Idealist**: ganske enkelt, at verden, vi oplever kun eksisterer i vores hoved.

Hoffman’s mening er, at den klassiske ide, at den fysiske hjerne skaber bevidst, ikke har bragt os nærmere en videnskabelig forklaring. Og det er jo korrekt. Han foreslår derfor, at løsningen på ”The Hard Problem” skal søges den anden vej: At bevidsthed skaber hjerneaktivitet og skaber alle objekter i den fysiske verden. Ud fra det har han så opstillet to teorier: ”The multimodal user interface (MUI)” vedrørende perception, samt ”conscious realism”.

Hoffmans MUI teori hævder, at perceptuelle oplevelser ikke matcher facts i den objektive verden, men giver et forenklet, arts-specifikt, interface til den verden. Han siger, at bevidste væsener ikke er udviklede (som arter) til at erkende verden som den objektivt er, men kun til en grænse, som optimerer deres evolutionære "fitness" (altså overlevelsessevne). (Den påstand underbygger han med millioner af computer simulationer.) Han bruger en icon på en computer som metafor. Vi ser en lille icon, men bagved gemmer sig noget ganske andet.

Hans "conscious realism" er en **idealistisk monisme**, som hævder, at bevidsthed er den primære virkelighed, og at den fysiske verden er en emergent egenskab ved den! Den objektive verden består af "**conscious agents**" og deres oplevelser. Direkte oversat fra hans skriv: "Det, som findes, i den objektive verden, uafhængigt af mine oplevelser, er en verden af **bevidste agenter**, ikke en verden af ubevidste partikler og felter. De partikler og felter er blot icons, men er ikke i sig selv fundamentale ting i den objektive verden. Bevidsthed er fundamental."

De bevidste agenter beskriver han ganske detaljeret matematisk: Jeg anbefaler den modige at læse her: [Fusions of Consciousness | MDPI](https://www.mdpi.com/1099-4300/25/1/129)

<https://www.mdpi.com/1099-4300/25/1/129>

Og det er så nok her, "forfatteren (Jørgen)" står af. Der findes en objektiv virkelighed (siger Hoffman), men den består ikke af noget, vi kender til. Men hvornår blev kvarker, etc, noget, jeg skal vide noget om for at overleve som art? Vi har sendt rumsonder til Pluto (som jo ikke eksisterer), og taget flotte billeder. Hvad betydning har det for min fitness? Og hvorfor har vi en objektiv virkelighed? Spiser de bevidste agenter mad? Skal de ha energi? I hans beskrivelser er det blot matematiske fænomener.

Jeg er ikke alene i min "kritik", eller "mangel på forståelse". Nogle kalder ham for en "charlatan", som søger berømmelse. Men dertil kommer jeg ikke. Jeg synes, hans grundtanke – at vi skal se den anden vej – er spændende. Og han arbejder hårdt på at vise, at hans "agenter" vil lede os til at se kvantemekanik såvel som relativitetsteorier. Som en ansvarlig videnskabsmand erkender han klart, at al bevisbyrde ligger på ham.

Cosmopsychism - 2023

Philip Goff (f. 1978) er en prominent britisk, filosof inden for bevidsthedsforskningen. Han er fx forfatter til det meste af Stanford University Encyclopedia's opslag om problemet. Han har skrevet et antal bøger, herunder "Why?" (2023) (som jeg ikke har læst) om formålet med universet, hvor han

undersøger alle mulige svar. Det går lige fra, at vi lever i en computer simulation til, at universet er en bevidst sag: **Cosmopsychism** kaldet.

Vi er her tydeligvis et niveau over den gamle **panpsychism**, som blev bragt på banen, da vi så Jorden som universets centrum og det eneste sted med liv. Alt på Jorden havde psyke. Nu ved vi jo ikke, om der findes liv andre steder, men "why not?" siger filosoferne. Ellers er bare universet i sig selv en tænkende ting.

Han er ikke alene om den mening, så den er medtaget her. Se et andet eksempel i Kapitel 9 – Bobby Azarian "The Romance of Reality (2022)", hvor Jørgens mening til de tanker er tilføjet.

6.7 Sjælekvaler

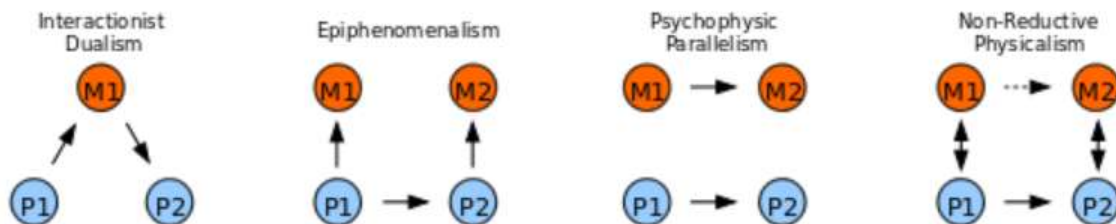
Afsnittet skal være en ægte dialog mellem mig (Jørgen) og en fortæller for Descartes' dualisme. Jeg søger derfor en ridder, ala Lohengrin, som vil forsvare tanken om en immateriel sjæl. Som materialist har man mange spørgsmål.

Hvis han ikke dukker op (ikke nødvendigvis på ryggen af en svane), så udgår afsnittet. Jeg vil ikke føre stråmandsdebat om det emne.

Lidt spørgsmål til Lohengrin:

- Hvornår kom sjælen til livet på Jorden? Til de første amøber eller først med pattedyrene eller? Hominider er ca 5 mio gamle.
- Hvornår kommer sjælen til det enkelte menneske? Ved undfangelsen eller?
- Hvorledes kommunikerer sjælen med det fysiske legeme?
- Hvad sker med sjælen, når jeg (eller et dyr) dør?
- Specielt, hvis jeg brændes og asken bliver strøet over havet?
- Hvis sjælen i en "Near Death Experience" (NDE) både kan flyve gennem vægge, høre og se og overføre data til legemet senere, hvad skal vi så med øjne osv?

Lohengrin skal vælge fra tegningen, hvilken kommunikation vi har med sjælen.

6.8 Den frie vilje

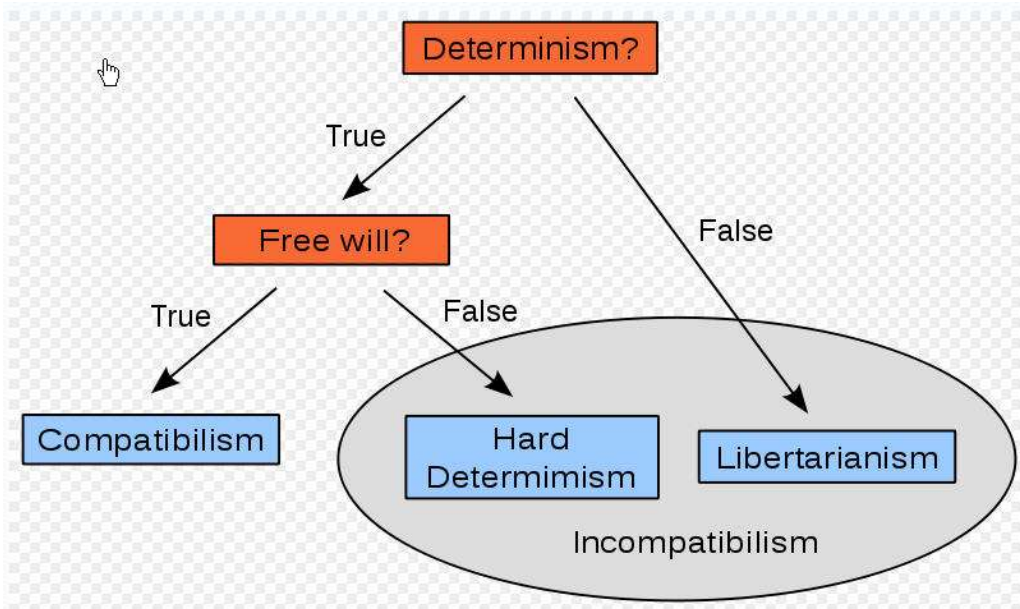
"Experience teaches us no less clearly than reason, that men believe themselves free, simply because they are conscious of their actions, and unconscious of the causes whereby those actions are determined." Baruch Spinoza (1677)

"Du er fri til at gøre, hvad du vil, men du er ikke fri til at ville, hvad du vil" Arthur Schopenhauer (2009)

Dette afsnit burde måske ikke være her, men som en slags forudsætning for det næste afsnit, om Moral, er det sparket ind. (NB I hele kapitel 6 befinder vi os på "Tågernes Kaj". Derfor masser af usikkerhed, uenighed og masser af "ismer")

For det meste ender diskussionen om den frie vilje galt, fordi vi ikke taler om samme ting. Karl Popper (1956) nægtede den diskussion af samme årsag. For mig er viljen fri, hvis den ikke styres af noget. At den er ikke-kausal. Andre lægger ikke mere i det, end at jeg kan dreje til højre eller venstre, som det passer mig. Så er jeg fri. Som en gråspurv.

Man har navne for de holdninger. Se illustrationen.

"Determinism" betyder, at mit næste skridt, min næste tanke er styret af fortiden (sagt lidt simpelt). Min holdning er for **"Hard Determinism"**, medens den kristne typisk er for **"Compatibilism"**: Mine atomer er styrede af fysikkens love, men

”jeg” har stadigvæk magt over dem. Den fordeling er typisk mellem religiøse og videnskabsmænd. Og ingen diskussion hjælper 😊 Søg fx ”Free Will” på YouTube og se masser af eksempler på dette.

For eksempel siger den religiøse: Vist har du fri vilje. Indrømmet, at du løfter hånden fra en varm kogeplade uden at træffe en beslutning. Der er du en robot. Men sæt dig ned i en stol og tænk over, hvad du vil lave i morgen. Når du har truffet en beslutning, har du udøvet fri vilje.

Jeg siger: Du er en robot i begge tilfælde. Der indgår bare lidt flere ”beregninger” og lidt lys på din indre skærm i det andet tilfælde. Det sidste er ikke bare en passiv filmfremvisning, så ville den ikke tjene noget formål og ikke have en evolutionær fordel. Bevidstheden – altså filmen – er en del af tankeprocessen – beregningen – som foregår på et uhyre kompliceret fysisk niveau. Bevidstheden – når du sidder i stolen – forestiller sig resultatet af dit valg i ord og billeder og føder det tilbage til ”beregningerne”. Naivt sagt, så ender du med at vælge den aktivitet, som totalt set giver mest belønningsstoffer (endorfiner, mm), ikke bare i morgen, men også bagefter. Jeg tror, man en dag vil kunne programmere en ”computer” af en ikke-biologisk slags til at gennemgå hele dette problem og komme frem til den samme aktivitet. Naturen har valgt sin egen løsning efter milliarder af års evolution. Lysfølsomme celler har været her i mindst 2 milliarder år og må på et eller andet tidspunkt have skabt billeder i ”hjernen” på sine ejere, ala vores bevidsthed, men selvfølgelig startende på et beskedent niveau. Det har så gjort ”avanceret” planlægning mulig.

Er du enig i, at vi er robotter på den måde? Eller er det den ikke-fysiske sjæl, som træffer beslutninger?

Lars: Nej, vi er ikke robotter. Vi er åndelige væsener med en fri vilje uafhængig af din simple fysik. Gud har givet os en fri vilje til at vælge ham til eller fra. Netop her er vi tydeligvis skabte i Guds billede. Jeg har allerede sagt, at sjælen – atomer eller ej - ikke adlyder dine fysiske love.

Jørgen: Men hvis sjælen er den, som bestemmer, hvem bestemmer så over sjælen? Ingenting? Så er den ”**Libertarian**” (se figuren), dvs. helt uafhængig af input. Men så er det jo lotteri? Så er dens beslutninger jo bare tilfældige? Så er det nærmest usandsynligt, at du kommer hjem om aftenen?

Hvis sjælen tager input fra din fortid og nutid og derefter træffer en beslutning, så er den jo bare den robot, jeg taler om.

Lars: Så enkelt er det ikke. Når det drejer sig om at finde vej hjem, så er jeg nok en slags robot. Ligesom når jeg trækker hånden væk fra kogepladen. Men i de store spørgsmål, f.eks. hvad skal jeg lave i morgen eller, hvordan skal jeg forholde mig til Gud, så kommer min åndelige sjæl på banen. Jeg har ikke nødvendigvis noget fortidigt input, som kan hjælpe mig her. Men min sjæl sørger for, at jeg søger mod Gud og holder hans love.

Jørgen: Men hvor er så den frie vilje? Hvis sjælen får vink fra Gud, så er det da en illusion, at den er fri?

Lars: Gud styrer ikke dit valg, men han kommunikerer med dig via din sjæl. Han sender så at sige ”reklamer”. Det er så op til dig selv at vælge hans kærlighed fra eller til. Det første sikrer evig lykke i Paradis, det andet evige pinsler i Helvedes flammer. Det gør han helt klart for dig i sine reklamer. Men det er dit valg.

Jørgen: Jeg har aldrig fattet, at hvis man tror på Gud, hvorfor skulle man så vælge ham fra. Hvad i alverden skulle få en åndelig sjæl, som snakker med Gud, til at vælge ham fra og vælge Helvede til?

Lars: Der er jo Satan! Hvis du lytter mere til ham! Men hans løfter er falske. Du må lære at skelne mellem Gud og Satan, når de kommunikerer.

Jørgen: Men de kommunikerer jo ikke med mig? Jeg hører ikke fra dem. Der er ingen stemmer inde i mit hoved. Og hvad med alle de ikke-kristne? De kommunikerer med andre guder, som lokker med alt muligt? Jomfruer, en ny tilværelse som fisk?

Og endnu et spørgsmål: Hvor langt rækker din sjæls frie vilje? Kan du styre dit åndedræt, dit hjerteslag? Næppe. Men så din trang til de ting, som du føler ”uimodståelig” trang til? Fx sukker, alkohol, rygning, narkotika?

Lars: Jeg kan, hvad jeg vil, når det er nyttigt for mig.

Fri vilje og straf

Lars: Hvis man nu ikke har fri vilje, men blot er en kasterbold for sine kausale hjerneprocesser, så kan man vel ikke gøres ansvarlig for sine handlinger? Så bryder hele vores retssystem sammen?

Jørgen: Det er et favoritargument for den frie vilje. Men tilhængerne af manglen på fri vilje siger ganske simpelt, at straf har flere aspekter:

- Straf, som ”gør ondt” - hævn
- Straf, som opdragende instrument
- Straf, som beskyttelse af samfundet
- Straf, som støtte af ofrets retfærdighedsfølelse

Og de tre sidste elementer er uafhængige af synderens bevæggrund. Vi ved, at opdragelse virker (dog begrænset, når det gælder hård kriminalitet, men OK ved parkeringsforseelser), langvarige anbringelser beskytter samfundet mod de værste psykopater.

Så som benægter af fri vilje har jeg ingen skrupler eller angst for vores retssystem.

6.9 Moralen – hvorfra kommer den?

Denne detalje vedrørende det åndelige er medtaget, fordi den er et væsentligt stridsemne mellem troende og ikke-troende. Hensigten med afsnittet er alene at svare på spørgsmålet i titlen. Ikke at debatere, hvad som er godt eller det modsatte.

Ordet **moral** er endnu et mangefaceteret ord. Det bruges ofte i flæng med **etik**, hvor det sidste dog mere hører hjemme, når man diskuterer moral filosofisk.

Wikipedia.org har en god definition, som jeg her gengiver i egen oversættelse:

Moral (fra Latin *moralitas*: maner, karakter, ordentlig opførsel) er **kategoriseringen** af intentioner, beslutninger og handlinger i dem, som er *ordentlige / rette* og dem, som er *uordentlige / forkerte*. Moral kan være en samling af standarder eller principper udledt fra en **filosofi**, **religion** eller **kultur**, eller fra en standard som anses for at være **universel** anerkendt.

Dvs, at hvis man *ikke har moral*, skelner man ikke mellem de to bunker. Alt er det samme. Dog vil man ofte med det udtryk mene, at man primært dyrker de dårlige manerer.

Ordet findes også som tillægsord: moralsk, umoralsk og amoralsk. Det første bruges typisk om den gode opførsel, medens de to andre normalt tolkes som om, man dyrker den dårlige bunke.

Vi sætter ofte andre labels på bunkerne: God / ond, god / dårlig, hensynsfuld / hensynsløs, mfl alt efter konteksten.

Som det står i definitionen, kan tidens moral komme fra flere kilder, og de kan selvfølgelig skifte over tid. Det gør moral til et meget stort filosofisk emne. Og her kommer så vores spørgsmål: Hvad siger religion og videnskab om dette?

Hurtig sammenfatning

Lars: Jeg forstår ikke spørgsmålet. Moral kan KUN komme fra Gud. Det skriver C S Lewis allerede i starten af sin bog ”*Mere Christianity*” (1942). Det var præcis det, som fik ham til at konvertere fra en sikker (og kendt) ateist til en sikker (og endnu mere kendt) kristen. Og han støttes helt af Timothy Keller (2008). Hvordan skulle Homo Sapiens kunne udtænke moral selv? Immanuel Kant nævnte det samme mirakel, dog med mindre sikkerhed på, at svaret havde en kristen baggrund.

Jørgen: Jeg kan tilføje videnskabsmanden Phill Collins (ømtalt flere steder: han var chef for projektet med afdækning af det humane genom), som betragter problemet med moral som et ud af to for videnskaben uløselige og uforklarlige problemer. Det fik ham til at stifte sin egen version af kristendommen (#37.213 i kataloget over kristne sekter) kaldet BioLogos.

Men for egen regning er svaret klart: Moralen er en evolutionær ting og kulturelt betinget: Den er til enhver tid tilpasset vores sociale situation, kald det vores klan eller samfund. Det er en evolution, som kører i højt tempo (modsat den genetiske, ref kapitel 5). Formålet med moralen er artens og klanens overlevelse. Og da vores sociale situation har ændret sig markant siden HS første gang stod ud på savannen, har moralen gjort det samme.

Lidt historie

Jørgen: Den første, vi har styr på, som tog dette spørgsmål op, var Platon, som i dialogen ’Euthyphro’ lader en næsten dødsdømt Sokrates diskutere emnet med Euthyphro. Sokrates stod anklaget for amoralsk optræden og søgte et svar på, hvad vi mener med *moral*. De havde et problem dengang med mange guder. Så Sokrates fremfører, at guderne jo ikke normalt er enige om noget og dermed heller ikke en moralsk lov. De kom til sidst frem til, at *det* er godt, som flertallet anbefaler, og *det* er dårligt, som en minoritet anbefaler. Hverken Sokrates eller vi andre – nu i år 2000+ – blev klogere ;-) Skal vi konkludere noget, må det være – efter Platons mening eller provokation – at moral dikteres af guderne ved simpelt flertal.

Vi køber den for et øjeblik: Tror man på en gud eller flere, så er moralsk opførsel at følge gudernes majoritets-lovbud. Er man ateist, har ordet dermed ingen mening: Jeg aner ikke hvilke guder, jeg skulle lytte til. Det stemmer så med Dostojevskij’s udsagn i ”Forbrydelse og straf”: ”[Uden Gud er alt tilladt.](#)”

I Israel for 6000 år siden iht Kreationisterne (Young Earth Creationists) skabte Jehova himlen og jorden, og for en kort stund lod han Homo Sapiens vandre rundt uden tøj på i Edens Have: Adam og Eva. De havde ingen anelse om hvad, der var godt eller ondt. Ordet ”moral” var ukendt. Så spiste Eva uheldigvis af ”kundskabens

træ” og pludselig vidste de, hvad kun Jehova måtte vide. Hvad der var godt, og hvad der var ikke-godt. Og så var det ud af klappen, nu med tøj på. Lidt senere nedskrev Jehova 10 bud på en stentavle og endnu lidt senere 613 regler, kaldet Moselovene. Det var så – i overensstemmelse med Sokrates’ mening – den gode moral; med tilføjelsen: for dem, som troede på Jehova.

Den nåede ikke at blive det tidlige Europas moral, som i vore dages øjne var til den dårlige side. Brutalitet herskede. Men med kristendommens dominans fra ca 350 blev det hele reduceret til det, vi kalder kærlighedsbudskabet: ”Elsk din næste”. I dag gælder Moseloven for jøder og de ti bud, for dem, som vil. Dog er de ti bud forskellige for de forskellige kristne sekter (jvf Bibleninfo.dk).

I andre samfund er andre moraler opstået. Fx bygger moralen i muslimske samfund på Koranen, dikteret af deres gud ”Allah”, og den er meget anderledes end jøders og kristnes. I Indien læser man Vedaer oma, som endnu en gang har særlige regler. Langt op i tiden har religion dikteret moralen og gør det fortsat mange steder.

Ved siden af den religiøse kilde er den simple ”Gyldne regel” kommet frem: ”Gør ved andre, hvad du ønsker, de skal gøre mod dig” (også i omvendt form ”gør ikke...”).

I mere sekulære samfund, som fx det danske, har vi skabt sekulære love for, hvad man må og ikke må. Noget kan måske henvises til jødernes love, men det meste til, hvad vi kalder nytte-etik: Det skal gavne så mange som muligt, og skade så få som muligt.

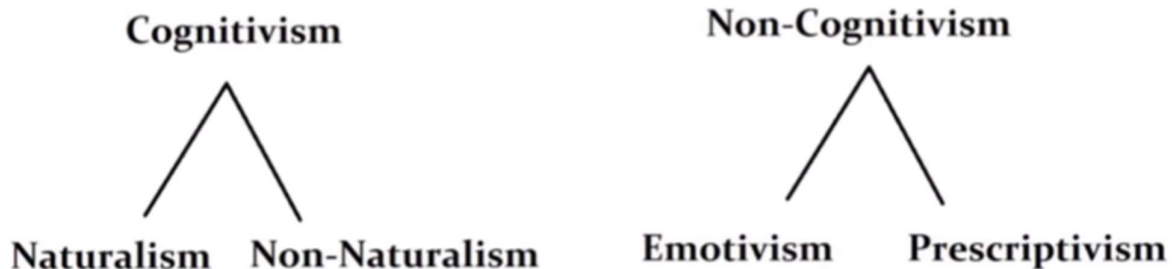
Filosofien – Meta Etik

Når nu moral er et filosofisk begreb, så er der også varianter til rådighed. I rigelige mængder. Den diskussion hører til emnet **Meta Etik**, hvor selve begrebet moral aka etik behandles.

Det er ikke en diskussion om, hvad der godt eller det modsatte, kun et forsøg på at definere de begreber, vi bruger, og en kategorisering af alle mulige modeller for moral. Figuren viser en mulig opdeling, men som sædvanlig, når vi er i det filosofiske hjørne, kan det hele vende på højkant eller drejes og foldes 45 grader.

PS: I dette afsnit er mine sprogforbistringsvanskeligheder (ref kapitel 1) udtalte. Sorry...

Metaethics

Vi skal ikke i dette afsnit gå i dybden med alle ideerne, kun koncentrere os om de vigtigste set fra en religiøs vinkel og fra en videnskabelig vinkel.

Men for dog at sætte ord på figurens vigtige begreber, så kan vi sige:

Cognitivism: Hævder, at moralske begreber er sætninger, som kan tildeles værdier som sandt / falsk. Fx kan man sige, at det sandt at "ubegrundet mord er ondt".

Non-Cognitivism: Hævder, at moralske sætninger ikke kan tildeles nogen sand/falsk værdi. De er mere "følelser". "Jeg synes, det er forkert at myrde folk".

Naturalism: Det der kan måles og vejes i vores verden. Som kan undersøges empirisk. Man kan lave natural statements, som fx godt = nydelse, skidt = smerte. Det debateres dog højlydt af filosoffer.

Non-Naturalism: Udenfor den fysiske sfære, fx pligt eller guddommelig besked.

Emotivism: Ethiske sætninger udtrykker blot følelser. Ingen værdiansættelse. På engelsk siger man, at "Killing is wrong" skal læses som "Boo on killing".

Universal prescriptivism: Moralske sætninger skal ses som "bydeform": "Mord er forkert" betyder "Du må ikke dræbe!"

Andre vigtige begreber (hold på hatten):

Realism: Der findes objektive, moralske facts, som kan være sande eller falske, uafhængigt af nogens mening. Altså absolutte sandheder: "Det er forkert at torturere uskyldige".

Anti-Realism: Der findes ingen moralske sandheder, som er uafhængige af nogens mening. En bred kategori, med flere undergrene, herunder de to under non-cognitivism i figuren. Dvs der kan findes moralske sandheder, men de er så afhængige af fx kultur eller individ (= relativism).

Relativisme: En Cognitiv position: Moralsk sandhed findes, men relativt til kultur, samfund eller blot individer

Anti-relativisme: Hvis der findes moralske sandheder, så er de ikke afhængige af kultur, osv, men vil være universelle. Det er dog ikke givet, AT der findes sandheder.

Normativ etik

Normativ etik definerer de mulige etikker, man kan have. Hvad er brugbar moral? Med meta-etikkens puslebrikker, kan man sammenstille et antal muligheder. Vi bringer de vigtigste her:

Etisk teori	Cognitivism / non-cognitivism	Realist / anti-realist	Naturalist / non-naturalist	Grund element i moralen
Nytteetik (Utilitarisme)	Cognitivism	Realist (normalt)	Naturalist	Maksimere lykke/velvære for så mange som muligt. Baseret på naturlige ting som behag, fravær af lidelse, velstand.
Pligtetik (Deontology)	Cognitivism	Realist	Naturalist	Rationel pligt baseret på fornuft, ikke på empiriske facts.
Dydsetik (Virtue ethics)	Cognitivism	Realist	Naturalist (ofte)	Dyrkelse af dyder, som leder til menneskelig blomstring.
Religiøs etik	Cognitivism	Realist	Non-naturalist	Gud's vilje eller ordre.
Emotivism	Non-cognitivism	Anti-realist	N/A	Moralske udsagn udtrykker følelser
Prescriptivism	Non-cognitivism	Anti-realist	N/A	Moralske udsagn er ordrer

Lidt uddybende bemærkninger:

Nytteetik (utilitarime) kaldes også **Konsekvensetik**: Den moralske værdi måles af konsekvenserne af ens handlinger.

Pligtetik (eller deontologi) hævder, at moralske handlinger bedømmes ud fra, om de følger bestemte regler, principper eller pligter – uafhængigt af deres konsekvenser. Kernen er, at visse handlinger er iboende rigtige eller forkerte (f.eks. at lyve eller dræbe), og vi har en moralsk forpligtelse til at handle ud fra disse principper, uanset om det fører til gode resultater.

En nøglefigur inden for pligtetik er den tyske filosof **Immanuel Kant**, som i 1785 introducerer sit berømte ”**kategoriske imperativ**” (findes i flere udgaver), som i den universelle udgave lyder:

”Handl kun efter den maksime, ved hvilken du samtidig kan ville, at den bliver en almen lov”.

Dydsetik (virtue ethics), er et tredje ben, som fokuserer på at udvikle en god karakter; målet er at blive en dydig person. Her tæller dyder som mod, visdom og retfærdighed, selvbeherskelse (de fire kardinaldyder). Dydsetikken kan føres helt tilbage til Sokrates og Aristoteles.

Yderligere begreber til værktøjskassen, når man skal diskutere moral (fx til en julefrokost):

Evolutionær etik henviser til fremkomsten af menneskets moral som et led i menneskets evolution. Man hævder, at menneskets moral direkte kan tilbageføres til en ”moral” hos tidligere arter, specielt højtstående dyr som primater. Vi taler så om en fortid mange millioner år tilbage (jvf kapitel 5).

Scientific Naturalism er et forsøg på at bygge en videnskabeligt grundet moral fra grunden, som kontrast til en Guds dikteret sådan. Vi går tættere på den i afsnittet ”Muligheder for den ikke-troende” nedenfor.

Humanisme / fritænkning er ikke isolerede normative teorier, som vi har oplistet, men lidt blandingsgods. Man argumenterer for, at mennesker kan være etiske og ”moralske” baseret på fornuft, empati og et ønske om menneskelig trivsel (lykke og retfærdighed). Handlinger anses for gode, hvis de fremmer menneskelig blomstring og minimerer skade. Så ideen er i familie med ren Nytteetik. En lovgivende gud er ganske fraværende. Jvf Værdiskemaet for Humanister i Kapitel 3.

Den religiøse mening

Jørgen: Lars, mit første og største problem med Jehova som giver af en absolut moral er naturligvis: Hvad med alle de andre guder? Hvor ville det være simpelt med een religion, men der er 10.000, og i hvert fald et stort antal betydningsfulde, som

styrer folks liv. Islam, hinduisme, oma. Deres gud(er) leverer moralske sandheder, som de opfatter som samfundsbærende. Accept af det, og forbud mod det. Ikke i småtingsafdelingen, men helt voldsomme: Kvinder skal gemmes væk, Boko Haram: Læsning af bøger er helligbrøde. Utro kvinder skal stenes til døde (42% af adspurgte tyske muslimer 2025). Hellige køer skal gå rundt i byerne, oma. Og i absolut konflikt med Jehovas love.

Lars: Jeg har sagt det mange gange: Kristendommen er faktisk, medens de andre religioner er falske, myter, eventyr. Derfor er det absolut meningsfuldt at sige, at Jehovas love er de absolut sande. De andre er fantasier, som har ulykkelige konsekvenser for tilhængerne.

Jørgen: Hvis kristendommen var en verificerbar sandhed, så var der kun een religion. Men den er jo ikke verificerbar. Se kapitel 8. Min konklusion er, at der ikke findes en religiøst betinget objektiv moral. Det underbygges jo også af den store divergens, vi finder i moralen i bare de kristne samfund. Der findes ingen enighed. Ok, banale ting som umotiveret mord, men hvad med abort, hårdhændet opdragelse af børn, homoseksuelles retigheder, kvindelige præster, sex uden for ægteskab, oma.

Det rejser jo også spørgsmålet om Jehovas moral gennem tiden. Jehovas moral, som beskrevet i Bibelen, er unægtelig en anden end den, vi ”spontant” føler er rigtig? Han myrder i flæng, støtteroldtægt, slaveri, folkedrab, og meget andet slemt. Hvordan kan det hænge sammen?

Og går vi til kristendommens moral, så ser vi samme billede: Den skifter med tiden. Johannes Sløk’s bog ”Kristen moral” (1975) siger kontant (200 sider): Der findes ingen sammenhængende kristen moral.

Lars: Nu er Jehova jo en levende Gud og ikke en stenfigur. Hans skaberværk udvikler sig, og det gør så også hans meninger. I begyndelsen krævedes hårde handsker, men de kan blive blødere med tiden.

Keller siger (2008), at vi ALLE spontant ved, hvad der er rigtig, og hvad der er forkert. Det kan KUN forklares ved, at det kommer udefra og dermed GUD. Ateister ved det godt, de er bare feje (Keller, p.147).

Jørgen: Jeg har allerede nævnt det ovenfor: Vi ved muligvis alle spontant, hvad der er rigtig, MEN vi ved mange forskellige sandheder. Så det kan jo ikke pege på bare Jehova? Det må være mit bevis for, at der eksisterer mange forskellige guder. Og din spontanitet kan jo også tænkes at komme fra din opdragelse? Du har opdraget dine børn til kristen tankegang og (gældende) moral, for eksempel.

Hvis jeg nu må lege lidt Erasmus Montanus her, så vil jeg sige, at hvis Guds love – det må så være de 613 bud i Moses 3-5 – ikke er til gavn for Homo Sapiens, så har han altså risikeret at udrydde sin egen opfindelse ved at påføre dem skadelige regler? Omvendt, hvis de ER til gavn, så er de også, hvad evolutionen helt naturligt ville komme frem til, og dermed ikke nogen særlig bedrift at servere på stentavler? Vi ville – helt uden Gud - komme frem til den samme moral, hvis vi ellers, som art, var i live i dag. Og det er vi jo. Den moral ville så også omfatte ateister, som måske kunne finde på en anden *definition* af ordet?

Lars: Keller afviser bestemt, at moral har en evolutionær baggrund. Han skriver direkte, at mennesket med et altruistisk ”gen” ville dø ud, men samtidigt at altruisme er stærkere i dag end nogensinde. Takket være Gud.

Jørgen: Det må da være en selvmodsigelse: Hvis altruisme skulle udrydde HS, burde det jo være sket, men nu er det bare så stærkt? Men netop når det gælder ”altruisme”, har Tor Nørretranders skrevet en hel bog (”Det generøse menneske”, 2002), som på overbevisende evidensgrundlag siger, at det er en naturlig (og dermed evolutionær) egenskab hos ikke blot mennesker men også hos (fx) primater.

Lars: Nu tror jeg jo kun delvis på evolutionen, men jeg kan da se, at dyr slås og æder hinanden på en måde, vi mennesker ikke gør. Det tilskriver jeg, at Gud har sendt en særlig moral til os – en kærligheds moral, som dyr ikke kender til.

Jørgen: Jeg mistænker, at du har læst om dyrs vildskab i Timothy Kellers bog? Måske har han aldrig været uden for New York, men dyr æder altså ikke bare hinanden. Har du set myg eller rødspætter æde deres artsfæller? Eller rovdyr som spækhuggere eller ørne? Jeg har set geparder æde antiloper, og jeg har set mennesker æde køer. Hver art har sin egen overlevelsesstrategi og ”moral”. En løve æder ikke sine egne unger, men en ny han i flokken dræber den gamles unger. Alt for generne. Vi mennesker føder så få unger, at hvis vi åd dem, så var vi væk som art. Vores moral hænger sammen med vores lange yngelpleje. Vi er nødt til at passe på hinanden – når den ene mand er på jagt, skal den anden ikke æde hans børn, men passe på deres fælles børn. Det er jo ikke indviklet? Evolutionen har bragt os den moral, vi har. Vi har overlevet bla gennem den. Du må ikke slå ihjel – vel at mærke inden for din stamme.

Muligheder for den ikke-troende

Fra en omfattende undersøgelse af spørgsmålet (PhilPapers Survey 2020, <https://survey2020.philpeople.org/survey/results/all>) kan man aflæse, at scientists

slutter sig til **Nytteetikken** (Utilitarisme), ikke bare som basis for en moral, men som styrende inden for områder som økonomi, sundhed, AI etik, øko-videnskab.

En anden populær, nær beslægtet etik, er den ovenfor omtalte **Humanisme / fritænkning**. Hvad man derimod sjældent finder er **Kants Pligtetik**, og nærmest slet ikke **Guddommelig lov**.

Lars: Men hvordan begrundes ateister deres "moral". Det er jo umuligt.

Jørgen: Ateister støtter primært **Naturalist Moral Realism**, dvs at der findes moralske sandheder, som baserer sig på virkeligheden og ikke kræver en gud, som ophav.

Man udpeger naturalistiske kendsgerninger som:

- Lidelse er en biologisk og psykologisk tilstand
- Blomstring/trivsel kan måles på en organisme
- Samarbejde, empati og retfærdighed er evolutionære strategier
- Velbefindende er en observerbar/målbar tilstand hos bevidste væsener

Derfor er det realisme. Det kan måles empirisk. Og på den base kan man definere en scientific moral, som har til mål at øge velbefindende og mindske lidelse hos så mange, som muligt.

Den amerikanske (og kendte) neuroscientist **Sam Harris** har skrevet en meget anerkendt og diskuteret (kritiseret) lille bog om netop dette "The Moral Landscape" (2010). Heri definerer han en videnskabeligt baseret moral i detaljer med, hvad den bygger på, hvorfor mennesker gør, som de gør, hvad der kræves for, at de kan ændre sig, og hvordan vi kunne få det til at ske. Et projekt, han selv anerkender, er fuld af betonklodser på vejen og med store problemer indbygget. Landskabet er et bjerglandskab med toppe og dale, men hvad der er en top for mig, er måske ikke en top for dig. Kritikken (se fx Wikipedia under "The Moral Landscape") er omfattende, men er mest på det filosofiske plan: Det umulige i at definere "good" med en naturalistisk ting, som fx velbehag. (PS: Lidt som Johannes Sløkers omfattende diskussion i bogen "Teologiens Elendighed" (1979) om udsagnet Gud = Kærlighed).

For mig er det et godt forslag til en vej mod en fælles moral. En vej, jeg selv, som Humanist, vil følge. Men den helt store forhindring er naturligvis, at måske 80% af verdens befolkning er fast i Guddommelig kommando – uheldigvis af mange forskellige arter.